

R. Otowicz, *Etyka Życia. Bioetyczny i teologiczny kontekst problematyki życia poczętego*, WAM Kraków 1998, ss. 318.

W ostatnich czasach naukę charakteryzuje tendencja w kierunku badań biologicznych i przyrodniczych. Człowiek nie tylko zmienia i przekształca swoje środowisko życiowe, ale także stworzył sobie możliwości ingerowania w procesy sterujące życiem biologicznym. Te procesy mają w sobie wiele cech pozytywnych, ale także niosą ze sobą pewne zagrożenia i negatywne skutki. To wszystko skłania współczesnego człowieka do głębokiej refleksji nad przyszłością ludzkości. Możliwość bezpośredniego dotarcia do samych fundamentów życia biologicznego i ingerowania w mechanizmy kodu genetycznego sprawiła, że kwestie antropologiczne, etyczne i teologiczne babrały w biologii i medycynie szczególnego znaczenia. Powstała nowa dziedzina nauki zwana bioetyką, która jako refleksja nad moralnymi problemami związanymi z życiem biologicznym, jest ze strony człowieka próbą samoobrony przed naporem techniki, która zaczyna wymykać się spod kontroli.

Historia kończącego się stulecia dziejów ludzkości dowodzi, że był to czas, w którym ludzie zostali poddani bolesnym doświadczeniom dwóch wojen światowych, krwawych rewolucji i deprecjacji ludzkiego życia. Trudno jest zatem ocenić krytycznie wpływ tych wydarzeń na dzisiejsze postawy człowieka wobec życia, które charakteryzują się niespójnością i rozbieżnością ocen i wartościowania. Z jednej strony mamy do czynienia z apoteozą życia biologicznego i jego ochroną, z drugiej zaś strony coraz szersze kręgi zatacza polityka nieprzyjazna ludzkiemu istnieniu. Objawia się ona w rosnącej przemocy, brutalności, narkomanii, dążeniu do legalizacji eutanazji i wolnego wyboru człowieka w sprawach narodzin dziecka. Wszystkie te niepokojące zjawiska z punktu widzenia katolicyzmu, znalazły szerokie omówienie w encyklice Jana Pawła II *Evangelium vitae*. Papież staje zdecydowanie na stanowisku obrony ludzkiego życia od momentu poczęcia, aż do chwili naturalnej śmierci. Apeluje o poszanowanie fundamentalnego prawa każdej istoty ludzkiej do życia, zwłaszcza do życia człowieka bezbronnego i nienarodzonego.

Prezentowana pozycja stara się odpowiedzieć na zasadnicze pytanie: jakie jest miejsce i rola nauczania papieskiego w kontekście współczesnej myśli bioetycznej? I jakie nowe wartości wnosi ono w toczącą się dyskusję nad sensem i celem ludzkiego życia? Praca składa się z czterech obszernych rozdziałów, które poprzedzone są wprowadzeniem w podejmowaną problematykę oraz z zakończenia, które stara się odpowiedzieć na postawione powyżej pytania. Ostatnią część tej pozycji książkowej stanowi niezwykle bogata polska i obcojęzyczna bibliografia.

Rozdział pierwszy nosi tytuł *Pluralizm bioetyki* i przedstawia genezę jej powstania oraz zasadnicze kierunki i założenia na których opiera się jej konstrukcja. Bioetyczny i teologiczny kontekst problematyki życia poczętego rozpoczyna się od V.R Pottera w 1970 roku. Jest on uważany za ojca tego nowego rodzaju wiedzy i świadomości ludzkiej. Autor przedstawia w zwięzły sposób potterowską ideę bioetyki ogólnej. Ukazuje złożone tło filozoficzno-społeczne, które determinuje rozumienie i praktyczne podejście do ludzkiego życia w bioetyce i medycynie. Bioetyczny problem życia nienarodzonego to w głównej mierze problem rozumienia zagadnienia osoby ludzkiej, to odpowiedź na pytania: kim jest człowiek, na czym polega jego natura i jaki jest sens biologicznego życia ludzkiego? Podejmując problematykę etycznej godziwości postępowania medycznego w stosunku do nienarodzonego dziecka, nie można pominąć zagadnienia etycznej i ontologicznej wartości każdego życia ludzkiego i bytowego statusu nienarodzonego człowieka (s.11). Dlatego autor analizuje bioetyczny i teologiczny kontekst odbywającej się współcześnie dyskusji nad etycznymi aspektami ingerencji w ludzkie życie w początko-

wym okresie jego istnienia. W konsekwencji stwierdza, iż dla chrześcijanina Jezus Chrystus jest fundamentalnym źródłem sensu każdego życia ludzkiego, od momentu poczęcia po jego naturalny kres. Zadanie ewangelizacji wszystkich dziedzin życia ludzkiego skłania Kościół do ciągłej refleksji nad człowiekiem. Głoszenie bioetyki „Ewangelii życia” w duchu miłości, sprawiedliwości i solidarności jest najlepszą promocją człowieka w jego godności osobowej oraz wyrazem troski Kościoła o integralne dobro osoby ludzkiej.

W rozdziale drugim zatytułowanym *Metabioetyczna problematyka życia ludzkiego – teologia stworzenia*, ukazane są zasadnicze tezy chrześcijańskiej wizji człowieka. Pojęcia podstawowe osoba – ciało – jakość życia, wytyczają ogólne ramy dla dyskusji etycznej nad fenomenem życia. Autor ukazuje miejsce człowieka w dziele stworzenia, które dokonał Bóg, analizując zagadnienia stworzenia na obraz Boga, godności osoby ludzkiej oraz niepodważalnej pozycji człowieka w świecie przyrody. Bóg objawił prawdę o sobie i o człowieku na kartach Pisma św. W świetle antropologii biblijnej antropogeneza wskazuje na podstawowe przymioty bytu ludzkiego, między innymi na świętość życia. Autor stwierdza, że: „Zagadnienie jakości życia ludzkiego ma więc swoje rozwiązanie i pełne wytłumaczenie w optyce „jakości -prawdy” osoby ludzkiej, a nie wyłącznie w sferze biologii i biotechnologii. Człowiek jest z istoty swej otwarty naprawdę. Wynika z tego, że na człowieku spoczywa moralny obowiązek ciągłego odczytywania sensu swego życia w odniesieniu do prawdy, która w Chrystusie jako spełnieniu wszystkiego i w punkcie ostatecznym wszelkiego stworzenia osiąga pełnię i kres” (s. 144). Autor dostrzega uniwersalizm etyki życia opartej na idei świętości życia, gdyż wszelkie kultury i wielkie religie świata zawierają ideę świętości. Człowiek jest powołany do pełni życia, które przekracza wymiary ziemskiego bytowania, ponieważ polega ono na uczestnictwie w życiu i świętości samego Boga. W etyce sakralności życia człowieka, która opiera się koncepcję personalistyczną, nie dopuszcza się wyjątków od obowiązku poszanowania życia ludzkiego, od momentu poczęcia, aż po jego naturalny kres. Życie ludzkie zarówno z religijnego, jak i z laickiego punktu widzenia może być nazwane świętym z racji wartości wiecznych, które się w nim zawierają.

Trzeci rozdział – *Status życia poczętego w świetle biologii, bioetyki i teologii* – podejmuje zagadnienie podstawowe, jakim jest miejsce życia ludzkiego w pierwszych chwilach jego istnienia. Rozpoznanie w nienarodzonej istocie ludzkiej osoby prowadzi w konsekwencji do dyskusji na temat podmiotowych praw człowieka nienarodzonego, które są po prostu jego prawami. Skoncentrowanie się na problematyce życia poczętego podyktowane jest rangą społeczną zagadnienia, jakim jest konieczność podjęcia działań, mających na celu jego obronę. Sprawa poszanowania życia nienarodzonego i uznania prawa poczętego człowieka do życia jest probierzem etycznej wrażliwości człowieka na wartości osobowe i miarą stopnia humanizacji życia społecznego. Prawo do życia człowieka poczętego zawiera w sobie prawo do narodzenia się; prawo do uznania osobowego statusu embrionu; prawo do wolności egzystencjalnej; prawo do integralności fizycznej i genetycznej; prawo do zdrowia oraz prawo do nietykalności natury biologicznej człowieka poczętego. Autor wiele miejsca poświęca analizie poszczególnych praw, by w końcu stwierdzić, iż podstawą tych wszystkich praw jest uznanie charakteru i wartości osobowej płodu, którego według zasady personalistycznej, nigdy nie wolno traktować jako środek do celu, ale zawsze jako cel sam w sobie. Kościół w swych wypowiedziach o osobowym człowieczeństwie embrionu ludzkiego używa tych samych pojęć i kategorii antropologicznych, jakie mają zastosowanie do wyjaśniania natury człowieka już narodzonego.

Ostatni czwarty rozdział nosi tytuł *Człowiek nienarodzony i medycyna* i prezentuje etykę postępowania medycznego w stosunku do dziecka poczętego na przykładzie poradnictwa genetycznego i diagnostyki prenatalnej. Człowiek nienarodzony jest pacjentem w najpełniejszym

tego słowa znaczeniu. Jego bezbronność i całkowita zależność od świata dorosłych stawia przed medycyną wysokie wymagania natury religijnej i moralnej. Podstawową normą etyczną dla każdego lekarza jest zasada *primum non nocere* – po pierwsze nie szkodzić, która znajduje się we wszystkich kodeksach lekarskich i wzoruje się na Przysiędze Hipokratesa. Podstawowym sposobem humanizowania medycyny jest promocja życia ludzkiego, rozstrzyga się ona przede wszystkim w sercu człowieka i jest owocem mądrości. W grupie ogólnych kryteriów humanizowania medycyny należy umieścić: kryterium pierwszeństwa etyki przed techniką; kryterium odpowiedzialności; kryterium granic eksperymentu; kryterium równowagi środowiskowej oraz szacunek dla zdrowia fizycznego, terapeutyczny charakter aktu medycznego i zawodu lekarza i poszanowanie fundamentalnych praw osoby ludzkiej. Humanizacja medycyny jest więc pojęciem obejmujących wiele spraw i zagadnień różniących się między sobą, ale jednocześnie wzajemnie się dopełniających. Przede wszystkim jest to jednak wprowadzenie w szeroką problematykę medyczną podstawowego pojęcia Osoby. Umieszczenie w centrum posługi lekarskiej tego terminu oznacza w konsekwencji poszerzenie problematyki etycznej o takie zagadnienia jak wolność człowieka, lekarza i pacjenta.

W podsumowaniu stwierdzić należy, że biologiczne życie ludzkie winno być przedmiotem stałej refleksji, uwzględniającej wyniki nauk przyrodniczych, interpretowanych jednak z perspektywy doczesnej, duchowej i religijnej w świetle ostatecznego sensu całego życia ludzkiego. Wartość i godność poczętego życia ludzkiego objawia się pełniej w Tajemnicy Wcielenia Syna Bożego, który przyszedł na świat rodząc się z Matki. Twierdzenie o osobowym charakterze życia ludzkiego od momentu poczęcia jest potwierdzone także przez Magisterium Kościoła. Kościół broni życia każdego człowieka, nie stawiając mu przy tym żadnych warunków co do jego jakości psychicznej i fizycznej. Stoi na stanowisku bezwzględniego szacunku dla życia każdej osoby ludzkiej, która jest stworzona na obraz i podobieństwo Boże. Specyficzny status egzystencjalny człowieka poczętego, jego ukrycie i bezbronność wymagają ustawicznej refleksji na jakości osobowej relacji człowiek nienarodzony – lekarz. Chodzi więc przede wszystkim o umiejętną humanizację medycyny i ludzi w niej pracujących. Z pewnością prezentowana pozycja jest cennym wkładem do toczącej się dyskusji o miejsce i rolę bioetyki w życiu człowieka. Autor w sposób bardzo jasny prezentuje stanowisko Kościoła katolickiego w tym względzie, posługując się przede wszystkim encykliką Jana Pawła II *Evangelium vitae*. Trzeba powiedzieć, że książka ta jest głównie przeznaczona dla ludzi zajmujących się analizowaną problematyką, to jest do etyków i lekarzy. Z tego względu znajdziemy w niej wiele fachowych i specjalistycznych określeń natury medycznej. Mimo tego autor posługuje się jasnym i konkretnym językiem oraz właściwym warsztatem naukowym. Na szczególne uznanie zasługuje wykorzystanie najnowszej literatury polskiej i zagranicznej podejmowanego problemu. Myślę, że pozycja ta znajdzie wielu czytelników w środowisku naukowym, w gronie etyków, w szeroko rozumianym środowisku medycznym, a przede wszystkim wśród studentów etyki i medycyny. Powinna także znaleźć się w polu zainteresowania ludzi wierzących, bowiem w sposób prosty i zwięzły przedstawia stanowisko Kościoła w kwestii życia nienarodzonych.